

Ekonomické a společenské markanty vzniku tzv. vernakulárních krajín: kulturně-historický příspěvek k hospodářským dějinám

František Svoboda, Masarykova univerzita

Úvod

Tento text je věnován ekonomickým a historickým souvislostem vývoje krajiny mezi Hrušovany a Chvalovicemi¹, krajiny zasazené mezi dvě významná centra jižní Moravy, královské město Znojmo a dietrichštejský Mikulov. Region mezi Hrušovany a Chvalovicemi je krajinou, která se - v kontrastu k prudkým svahům řeky Dyje pod Znojemem či srázům Pavlovských vrchů nad Mikulovem - musí jevit jako fádni a nezajímavá, bez významnějších krajinných útvarů a kulturních památek, krajina bezduchá, ahistorická, intenzivně zemědělsky využívaná. První zdání však v jistém ohledu klame a tento druh krajiny je možná v jistém smyslu nejlepším dědicem kulturní krajiny barokní, krajiny odlesněné, plošně hospodářsky využívané, v níž dominují především pole, louky, pastviny, případně vinice či rybníky. Tento typ krajiny, formované především hospodářským využitím, bývá někdy nazýván krajinou vernakulární (např. Nassauer, 1995, str. 233; Wang, 2005). Tuto krajinu můžeme definovat jako kulturní krajinu, která se vyvinula prostřednictvím lidských aktivit, směřujících k naplnění základních lidských potřeb.

Vernakulární krajina není příliš turisticky atraktivní, neskrývá v sobě spektakulární stavby či velkoryse komponované krajinné konstrukce. Je místem určeným k životu a k práci a jako taková vytváří jen základní síť sídel, komunikací, umístěných mezi hospodářsky využívané plochy polí, rybníků, luk či vinic, doplněných duchovními stavbami chrámů, tvořících dominanty obcí, a drobné sakrální architektury, provázející obyvatele na jejich každodenních cestách. Zachycuje nejlépe strukturu krajiny, utvářené prvky kultury hmotné i kultury nehmotné, místními obyčejí a pragmatickou adaptací na místní podmínky. Krajina je proměňována zejména změnami na trzích se zemědělskými produkty² či vědeckými objevy³ (Hlavačka, 2014; Nassauer, 1995). Vernakulární krajina je oblastí, postrádající významné politické či ekonomické centrum, neutráci se zde peníze získané jinde, naopak odsud peníze odtékají, zejména prostřednictvím daní či jiných dávek. Za normálních okolností proto změny v této krajině a v jejích sídlech probíhají pomaleji⁴.

---

¹ Zkoumaný region je dán katastry obcí Hrušovany nad Jevišovkou, Hrabětice, Hevlín, Šanov nad Jevišovkou, Dyjákovice, Velký Karlov, Hrádek u Znojma, Jaroslavice, Křídlovky, Valtrovice, Oleksovičky, Micmanice, Slup, Strachotice, Krhovice, Hodonice, Tasovice, Strachotice, Derflice, Načeratice, Vrbovec, Ječmeniště, Dyjákovičky, Chvalovice.

² Změny cen rybního masa byly primární příčinou růstu a poklesu počtu rybníků v krajině, změny cen obilí ovlivnily rozlohy luk, vysazování nových vinic bylo ovlivněno vysokými výnosy vinařství.

³ Zlepšení dopravního spojení, zejména díky železnici, vystavilo místní producenty konkurenci v měřítku zprvu evropském, později celosvětovém. Zavedení střídavého obdělávání půdy vedlo k mizení pastvin a luk.

⁴ Například ve Vrbovci, čtvrté nejbohatší obci v oblasti, vyhořel roku 1727 kostel a 20 let zůstal jako vyhořelá ruina ležet v troskách. Teprve v roce 1747 byl louckým klášterem znovu vystavěn, a to ve své dnešní podobě. (Archiv obce Vrbovec, Vrb/II,NAD 85, inv. č. 15, sign. K-II 888, S. 30, S. 38). Jiným příkladem může být

Oblast mezi Hrušovany a Chvalovicemi je právě příkladem vernakulární krajiny, plochy nemající významného ekonomického a politického centra. Krajiny zjevně bohaté, avšak vytvářející jen základní struktury kulturní krajiny, s vesnicemi jako centry zemědělských aktivit, nikoliv center řemesel a obchodu, se zámky jako administrativními centry správy panství, nikoliv jako centry kulturními a mocenskými, se sítí lokálních cest, nikoliv důležitých dopravních tepen.

Vznik vernakulární krajiny můžeme definovat pomocí několika společenských a ekonomických charakteristik, které budeme dokládat na příkladu zkoumaného regionu. Těmito charakteristikami jsou: vysoká míra fragmentace území, absence mocenského centra, absence rozvojových os a od toho se odvíjející závislost na lokální, převážně zemědělské produkci.

FRAGMENTACE ÚZEMÍ

Zkoumaná oblast je charakteristická vysokou mírou roztržitosti struktur správních, soudních a mocenských. Vesnice zkoumaného území spadaly už od středověku pod celou řadu vlastníků - panství hrušovanské, jaroslavické, moravskokrumlovské, klášter Louka, klášter klarisek ve Znojmě, klášter křižovníků ve Znojmě – Hradišti, město Znojmo. Z hlediska hospodářské logiky tvořily vsi ve zkoumané oblasti spíše periferie panství než jejich jádro, což ovlivnilo rozvoj celé oblasti⁵. Ani po třicetileté válce, kdy v českých zemích dochází ke koncentraci majetku a ke vzniku rozsáhlých panství, nevzniklo v oblasti jednotné a hospodářsky silné dominium.

Od takto roztržitěné majetkové držby se v raném novověku odvíjela i roztržitost soudní správy. Hrdelní soudy byly přiznány klášteru Louka u Znojma. Strachotice měly vlastní hrdelní soud, potvrzený ještě roku 1591 Rudolfem II., který zanikl někdy v době do roku 1729, kdy již není zahrnut v podkladech pro reformu soudnictví provedenou Karlem VI. (Štarha, 1994, str. 49). Vlastní hrdelní soud bez nutnosti apelace (potvrzení rozsudku u vyššího soudu) měl i Vrbovec, do jehož obvodu spadaly ve zkoumaném území Dyjákovice a Křídlovky⁶. Vrbovecký hrdelní soud byl zrušen po roce 1702. Hrdelní soudy byly i v Tasovicích (zanikl patrně koncem 16. století) a v Hodonicích, kde zanikl až po reformách z roku 1729. Hrdelní soud pravděpodobně mělo i hrušovanské panství, zcela jistě se hrdelní soud se nalézal také v Jaroslavcích, omezen byl na jaroslavické panství s výjimkou Šatova. (Štarha, 1994).

---

konzervativní přístup k existujícím sakrálním památkám. Krajíně se vyhnul nahrazování skulpturami podle dobového vkusu, které známe např. z Dolních Dunajovic, kde původní bohatá barokní výzdoba zmizela a byla nahrazena unifikovanou produkcí 19. století. Regionu se vyhnul ve značné míře i ikonoklasmus 50. let 20. století, kdy z krajiny zcela zmizela drobnou sakrální architekturu a skulptury, jak to známe například z okolí Sedlece u Mikulova.

⁵ Podobně roztržitěné byly i patronátní práva ke kostelům, kam navíc spadal Hrádek, který byl patronátem komendy Maltézských rytířů z Mailbergu.

⁶ Spadaly tam také vesnice mimo zkoumanou oblast, a to Trstěnice, Vémyslice, Božice a Morašice. Ve starším systému soudnictví nebylo neobvyklé, že soudní obvod tvořily vesnice, které spolu nijak nesousedily.

Reformy Karla VI. přežily pouze soudy v Jaroslavicích a ve Znojmě, jaroslavický hrdelní soud byl zrušen při reformách Marie Terezie v polovině 18. století, kdy se znojemský soud stává jediným soudem pro celý znojemský kraj. Mezi roky 1855 – 1945 vzniká znovu soudní okres jaroslavický, po roce 1945 je však soudní pravomoc znovu přenesena do Znojma.

ABSENCE POLITICKÉHO CENTRA

Správní a hospodářská fragmentace území souvisí úzce s otázkou absence významného mocenského centra. Právě tato roztržitost se stala příčinou, že se zkoumané území stalo spíše periferií, postrádající politické a ekonomické centrum, které by dokázalo pro rozvoj regionu vytvářet podobné impulzy jako nedaleký Mikulov pod správou Dietrichštejnů. Ve zkoumané oblasti můžeme zachytit dva pokusy dvou vrstevníků kardinála Dietrichštejna o vytvoření většího panství, schopného stát se nadregionálním centrem, které by mohlo úspěšně konkurovat rostoucímu významu Mikulova, nového kulturního i obchodního centra na cestě mezi Vídní a Olomoucí. Jakkoliv oba tyto pokusy nakonec nebyly úspěšné, zanechaly v krajině dvě významné stopy – jaroslavický zámek, dominující krajině od Dyje, a privilegovanou ves Dyjákovice.

Prvním významným kapitálově silným vlastníkem s velkorysími záměry byl Volf Dětrich z Althanu (1575-1621), který na Moravě vlastní díl pusté vsi Gnastu a panství Oslavany u Brna s šesti vesnicemi. Jeho investiční aktivity v oblasti Znojemska byly zahájeny sňatkem s Kateřinou Krajířkou z Krajku v roce 1601. Její dačické panství je prodáno v roce 1608 za 106 000 zlatých, souběžně s tím kupují manželé v témže roce panství Jaroslavice s 350 rodinami za 198 000 zlatých, kteroužto sumu vkládají v hotovosti do rukou prodávajícího Ladislava Berky z Dubé. Do čerstvě pořízeného prosperujícího panství patří mimo jiné městečka Šatov, Hrádek a obec Slup s mlýnem⁷. Manželský pár volí Jaroslavice jako své hlavní sídlo a zahajuje budování velkoryse rozvrženého zámku v pozdně renesančních formách, z nichž se dochovala arkáda, vynesena nad svahem nad Jaroslavicemi velkorysou soustavu oblouků. Nákup panství Jaroslavice i zahájená velkorysá stavební činnost svědčí o snaze koncentrovat majetek blíže k „k přirozeným centrům moravského společenského a politického života“, k Brnu, k Znojmu, (Janíček, 1996, str. 12) a také k Vídni, na jejímž dvoře se Volf Dětrich rovněž pohyboval.

Roku 1614 kupuje Volf Dětrich také panství Vranov nad Dyjí a Nový Hrádek s více jak 400 rodinami, za 145 000 zlatých. Roku 1614 zakupuje také jeden z největších brněnských paláců a dům ve Znojmě a v době před stavovským povstáním se řadí k nejbohatším šlechtickým usedlíkům na Moravě. Vzhledem k tomu, že roku 1621 je téměř bez dluhů (dluží jen 15 000 zlatých, z toho 9 000 si půjčil těsně před smrtí, navíc světil do úschovy Jindřichovi Zahrádeckému ze Zahrádek dlužní úpisy za více jak 52 000 zlatých), musel mít k dispozici podstatné příjmy, které přirozeně plynuly do Jaroslavic, kde Volf i s Kateřinou často

---

⁷ Slupský mlýn ve vlastnictví Volfa Dětricha projde velkorysou přestavbou v pozdněrenesančních formách, po níž se stane jedním z největších mlýnů na Moravě (Eliáš, 2001, str. 10).

přebývají a kde vzniká impozantní, „současníky ceněné sídlo nového typu“. (Janíček, 1996, str. 19), financované z výnosů tří středně velkých moravských panství⁸.

Velkorysá stavební činnost i podnikatelské úspěchy jsou však ukončeny událostmi roku 1620, kdy jsou vranovské i oslavanské panství postupně drancována procházejícími vojsky, novostavbu renesančního zámku v Jaroslavicích drancují vojáci generála Dampierra, táhnoucí k Dolním Věstonicím. Vítězství stavovských vojsk v této bitvě mohlo být pro Volfa jakožto podporovatele stavovského povstání jen slabou útěchou. Ještě v roce 1621 je zámek Jaroslavice prázdný, pivovar nepracuje, kancelář nemá na platy pro čeledě, poddaní dluží vrchnosti, dominikální i poddanská půda není oseta ani ozimy, ani jařinami, chybí dobytek. (Janíček, 1996, str. 25). Téhož roku Volf umírá a všechna panství jsou rozdělena mezi jeho bratry a Volfovu novou ženu Dorotu. Althanovské dominium je po stavovském povstání ochuzeno o Vranov nad Dyjí.

O Vranov Althanové přicházejí konfiskací po stavovském povstání, panství Jaroslavice si ale udrží. Panství Vranov získává rod Althanů koupí v roce 1680, a začne tam přesouvat těžiště svých držav na jižní Moravě. Definitivní ústup Jaroslavic z centra pozornosti Althanů znamená přenesení správy obou panství do Vranova. (Markel, 2000, str. 13). Velkoryse postavený jaroslavický zámek přestává být hlavním sídlem rodu a stává se jen připomínkou původních velkorysých plánů pánů z Althanu.

Druhý pokus o vytvoření politického a ekonomického centra souvisel s pravděpodobným záměrem Gundakara z Liechtenštejna (1580-1658), rovněž vrstevníka kardinála Dietrichštejna (1570-1636), který měl v úmyslu vybudovat z krumlovského panství „uzavřenou enklávu srovnatelnou se statusem frýdlantského vévodství Albrechta z Valdštejna“ (Markel, 1998, str. 57). V roce 1633 získal Gundakar titul knížete a Moravský Krumlov coby rezidenční sídlo knížectví přejmenoval na Liechtenstein. Ve zkoumaném regionu patřila Gundakarovi nejbohatší obec v regionu, vesnice Dyjákovice. I když těžiště panství leželo v okolí Moravského Krumlova, možnost propojení tohoto panství s obcí Dyjákovice existovala, neboť moravskokrumlovské panství zasahovalo hluboko na jih, až k Litobratřicím. O tom, že Gundakar měl patrně v plánu v budoucnu propojit panství či alespoň rozšířit državy u Dyjákovic, svědčí jeho podmínka v privilegiích z roku 1633, kde je psáno, že pokud majitelé panství v budoucnu získají v blízkosti Dyjákovic další statky a vyvstala by nutnost robotní práce, tak má nová vrchnost právo ji vyžadovat, avšak za proporcionálního snížení robotního platu. (Markel, 1998, str. 60). Po celé 17. století, kdy jsou privilegia Dyjákovic opakovaně prolongována, však k tomuto propojení nedošlo.

Jakkoliv se ve zkoumaném území nepodařilo vybudovat významné mocenské centrum, existovaly zde alespoň lokálně významná hospodářská centra, z nichž nejvýznamnější byly Dyjákovice, následované na přelomu 18. a 19. století prudce se rozvíjejícími Jaroslavicemi, které také díky podnikatelským inovacím rodu rod Pallavicini-Centurioni zachytily některé nové trendy v hospodaření. Některé inovace se neujaly (neúspěšný byl pokus o pěstování

---

⁸ Není bez zajímavosti, že nákupní preference byly zřejmě určovány nejen výnosností panství, ale i rodovou politikou. Všechna tři panství - Oslavany, Jaroslavice i Vranov nad Dyjí - předtím po nějakou dobu patřila rodu Krajířů z Krajku. Opětný nákup těchto dominií svědčí o záměru vrátit se na dříve držená panství

bource morušového či pokus o pěstování rýže), jiné byly naopak velice úspěšné (pěstování řepy cukrovky, zavedení pěstování jetele na pastvinách za účelem zlepšení krmiva pro dobytek a s tím související nových plemen z Tyrol). Do Vídně dodávala maso a kůže, mléko bylo zužitkováno na výrobu sýra parmezánového typu dosídlencem z Itálie. (Markel, 2000, str. 39). Jaroslavice se staly na počátku 19. století také jedním z nejprogresivněji rostoucích nových vinařských center v oblasti, které znovu získalo na významu po roce 1855, kdy se stává správním centrem nově zřízeného soudního okresu a některých správních úřadů. Po roce 1945 se soud přesouvá do Znojma a Jaroslavice ztrácí svou správní funkci.

Jakkoliv můžeme v historii zkoumané oblasti vidět pokusy o vytvoření většího politického či hospodářského celku, ve svých důsledcích tyto pokusy nikdy nevedly ke vzniku významného nadregionálního centra, které by dále stimulovalo hospodářský a kulturní rozvoj.

ABSENCE ROZVOJOVÝCH OS

Při pohledu na Müllerovu mapu Moravy či na první vojenské mapování nemůžeme přehlédnout, že zkoumané území je prosto jakýchkoliv dálkových cest, míjí je jak dálková trasa Vídeň – Vratislav, která vedla přes Drnholec, případně Mikulov, tak i cesta z Vídně do Prahy, která vedla přes Znojmo. Území se tedy vyhýbají hlavní obchodní trasy se všemi výhodami, které z cestovního a dopravního ruchu plynou, a to dlouhodobě⁹.

Důvody, proč se tyto cesty dané oblasti vyhýbají, jsou pragmatické. Z geografického hlediska neleží zkoumaná oblast na spojnici mezi zemskými centry (Vídeň, Praha, Olomouc/Vratislav. Navíc cesty v této oblasti leží po obou stranách Dyje, byly často zaplavovány, jak svědčí i popisy k prvnímu vojenskému mapování¹⁰. Cesty mezi jednotlivými vesnicemi jsou při rozlítí Dyje neschůdné, při mokřím jarním a podzimním počasí jsou schůdné velmi špatně¹¹.

Zkoumaná oblast je hlavními dopravními tepnami obcházena i později, po vzniku císařských cest. Na Homannově verzi Müllerovy mapy Moravy vidíme trasu vedoucí z Mikulova přes cíp rakouského území skrz Hrabětice a Šanov do Znojma, severní terasou vzdálenou od řeky i od vesnic v dané oblasti. V popisu k prvnímu vojenskému mapování Hodonic je tato cesta nazývána mikulovskou cestou, cestou „pro povozy kdykoliv sjízdnou“, neprochází však žádnou vsí. Z výhodné polohy na regionální dopravní tepně mohla těžít pouze usedlost Hoya v polovině cesty mezi Šanovem a Hodonicemi.

Další impulz k rozvoji mohla tomuto regionu poskytnout železnice. První velká trať, hlavní železniční tah z Vídně na sever, vybudovaný firmou KFNB¹², se území vyhnula, vedla přes

---

⁹ Historicky procházela územím pouze jedna z větví jantarové stezky a to v úseku mezi Lávou a Drnholcem, dále k Pasohlávkám a k římskému hradišti nad Mušovem (Květ, 2001, str. 269).

¹⁰ Stále dokola se u popisu cest z jednotlivých vsí opakují poznámky, zmiňující časté záplavy na jaře, na podzim, při deštích.

¹¹ Časté rozvodňování Dyje ovlivňovalo i utváření sítě duchovní správy. Kvůli rozvodňování Dyje bylo doporučeno při generální vizitaci roku 1771 zřídit ve Strachotičích lokální kaplanství.

¹² Vzdálenost Vídeň – Lipník nad Bečvou byla postavena za 6 let (1837-1842). Roku 1856 byl zahájen provoz na celé trati Vídeň – Krakow.

Břeclav a Přerov dále na sever, do Slezska. Možnost napojit území Hrušovanska přímo na dálkovou železniční síť zvažovala konkurenční společnost StEG, která provozovala trať z Brna přes Českou Třebovou a Prahu do Saska. Tato společnost měla zároveň trať v Uhrách (Marchek – Budapešť – Temešvár), kterou potřebovala s českou tratí propojit, aby nemusela platit poplatky konkurenční společnosti KFNB¹³. Právě tato propojovací trať měla vést podle návrhu z roku 1861 přes Hrušovany nad Jevišovkou a Pohořelice do Brna, což by znamenalo, že by územím procházela hlavní trať z Vídně do Prahy. Původně zdlouhavé schvalování, brzděné stížnostmi konkurence, bylo zrychleno prohranou válkou s Pruskem v roce 1866, kdy si vídeňská vláda uvědomila, že rozvoj železnice je důležitý nejen z hlediska hospodářského, ale i z hlediska strategického. Koncese na propojovací dráhu přes Hrušovany a Střelice byla udělena ještě téhož roku. Podmínkou bylo napojení Znojma pobočnou tratí z Hrušovan, která se začala stavět v prosinci roku 1866. Pokud by zůstalo u těchto plánů, Hrušovany by se mohly stát významnou železniční křižovatkou na trati Vídeň - Praha. V průběhu těchto prací však Vídeň vypsalá soutěž na trať z Vídně do Znojma, Jihlavy a Čáslavi, čímž se oslabil hospodářská logika propojení Znojma s Vídní tratí z Hrušovan. Trať Brno – Hrušovany – Znojmo tak byla dokončena jen jako podmínka koncese pro StEG, jejímž jediným hospodářským přínosem bylo propojení s Brnem¹⁴, což na rozdíl od Vídně, tradičního odbytiště řady znojemských produktů, bylo mnohem méně výnosné. Smysluplnější se stala po napojení mikulovsko-břeclavské trati, díky čemuž vznikla dlouhá trať, spojující obce při zemských hranicích, napojená na třech místech (Znojmo, Hrušovany, Břeclav) na hlavní trať vedoucí do Vídně.

Železnice v úseku Hrušovany – Znojmo kopíruje barokní mikulovskou vozovou cestu a vyhýbá se – ať už s ohledem na podmáčený terén blíže k Dyji či s ohledem na přání místních formánů - vesnicím v oblasti, které tak z jejich výhod mohly čerpat jen omezeně (Kacetl, 2012, str. 54). Ve zkoumané oblasti se tedy přínosy železničního spojení nemohly projevit v plné šíři.

ZEMĚDĚLSKÉ STRUKTURY VERNAKULÁRNÍCH KRAJIN

Z prvního vojenského mapování, které věrně zachycuje stav barokní krajiny v okamžiku jejího největšího rozmachu, a z matrik pozemkového výnosu Josefinského katastru (1789), matrik pozemkového výnosu (1819) a vceňovacích operátů Stabilního katastru (1840), si můžeme udělat představu o ekonomické aktivitě v krajině.

Při pohledu na výnosy ze zemědělské činnosti obcí ve zkoumané oblasti je zjevných několik klíčových skutečností. Jednak významná ekonomická dominance obce Dyjákovice¹⁵, jejíž zemědělské výnosy jsou srovnatelné se zemědělskými výnosy města Mikulova a převyšují i

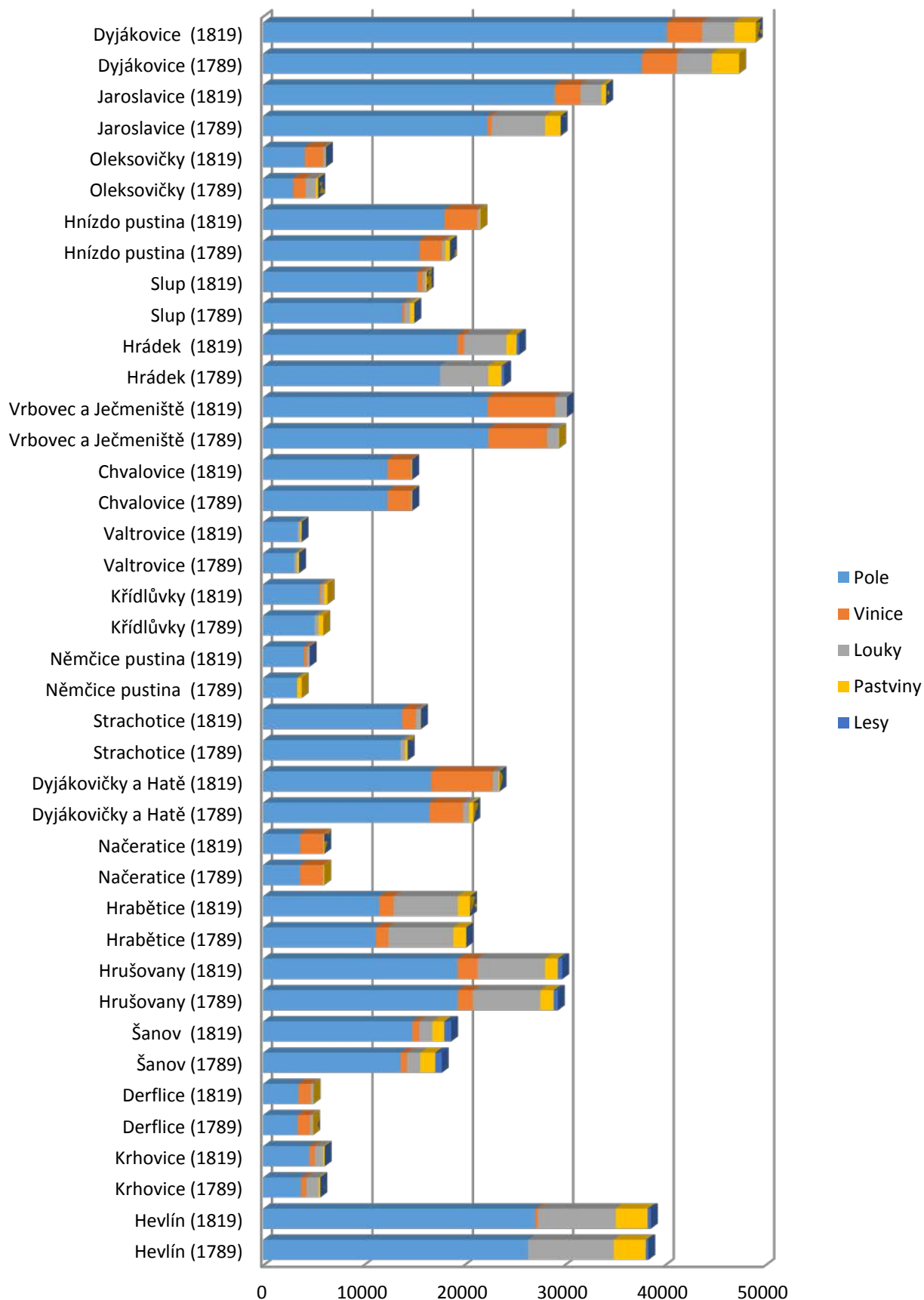
---

¹³ Více viz Kacetl, 2012, str. 52-55.

¹⁴ Provoz mezi Brnem a Znojem byl zahájen roku 1870.

¹⁵ Dyjákovičtí sedláci půjčovali své vrchnosti velké finanční částky již v 16. století. V roce 1548 dlužila moravsko-krumlovská vrchnost Dyjákovičím 300 zlatých, roku 1583 půjčili Dyjákovičtí 1 650 moravských zlatých svému pánu Vilému z Lipé a Janu z Lipé 2 600 moravských zlatých, mezi roky 1604 – 1617 Pertoldu Bohobudovi z Lipé celkem 2 825 moravských zlatých. (Viz Markel, 1998, str. 56-7).

Výnos z různých užití půdy 1789 a 1819 (zlaté)

výnosy města Drnholec (Svoboda, 2014) či obce Hevlín. Bohatství Dyjákovic a Hevlína je dáno značné míry velkou rozlohou katastru (pod Dyjákovice spadal i dnešní katastr obce Velký Karlov), v případě Dyjákovic také privilegii, která jim byla v minulosti poskytnuta vrchností.

Pomineme-li absolutní výnosy, můžeme si všimnout také struktury hospodaření. Na rozdíl od regionu Mikulovska zde není žádná typická vinařská obec, kde by výnosy z vinic tvořily více než 50% zemědělských příjmů. Největší podíl na výnosech byl v Načeraticích (38%) a v Derflicích (téměř 25%). V oblasti se však mezi lety 1789 a 1819 významně rozmohlo vinařství a začala se etablovat nová centra vinařské produkce, zejména Dyjákovičky, kde podíl výnosů z vinic vzrostl z 16% na 26%, a Oleksovičky (z 22,6% na 29%). Velký boom zaznamenalo vinařství také v Jaroslavicích, kde podíl výnosů z vinic vzrostl během 30 let více jak pětkrát, z 1,4% na 7,5% z celkových výnosů zemědělské produkce.

Během těchto třiceti let lze také sledovat úbytek luk a pastvin ve prospěch polí a vinic. Využití ploch pro louky a pastviny je častější v katastrech obcí, které přiléhají k Dyji a snaží se tímto způsobem hospodářsky využít podmáčené a často zaplavované pozemky. Těchto ploch však ubývá s postupujícími regulacemi řeky Dyje a odvodňovacími pracemi. Pokles ploch luk a polí, patrný v rozmezí let 1789 a 1819, pokračoval po celé další století, takže v datech z roku 1948 hrají tyto plochy jen malou roli (V Hevlíně je úbytek ploch pastvin a luk mezi roky 1845 a 1948 více jak 90%, v Hraběticích o 64%, v Hrušovanech o 49%).

Kromě zemědělského hospodaření plynuly významné příjmy také z mlynářství. Po dobu středověku a raného novověku byl tok Dyje lemován náhony velkých mlýnů, vytvářejících ekonomicky stabilní a silné hospodářské jednotky. Význam mlýnské industrie byl v té době umocněn skutečností, že Znojmo bylo od středověku centrem obchodu s obilím a navazujícími produkty. Mlýny vznikaly v různých lokacích pravděpodobně již během 13. a 14. století. V Hodonicích je mlýn doložen od roku 1425¹⁶, v Dyjákovicích byl mlýn doložen roku 1427¹⁷. Mlýn ve Slupi je doložen roku 1512¹⁸, mlýn v Tasovicích je poprvé doložen až rok 1520, kdy je zmiňován jako „příliš velký“¹⁹, patrně byl ale založen koncem 13. století.

Po polovině 16. století je jádro mlýnské industrie už stabilizované, tvoří ho velké mlýny na krhovicko-jaroslavickém náhonu (Neslovice, Mícmanice, Slup, Oleksovičky, Jaroslavice) a mlýny v Tasovicích a Hodonicích²⁰. Mlýny byly v té době nájemní, do třicetileté války byl

---

¹⁶ V Hodonicích Klášter klarisek ve Znojmě dovoluje rok 1425 /mlynářskému/ mistru Janovi, aby směl zřídit na jistém klášterním gruntě v Hodonicích na vodě, jež se jmenuje Rybník, mlýn o dvou složeních, přidává mu kus pole při Dyji a stanoví povinnosti mlynářovi. (Klarisky ve Znojmě, E43, 55)

¹⁷ Král Jan dovoluje v roce 1427 Janovi řeč. z Tempe, jinak z Luk, měšťanovi znojemskému, aby svůj dvůr a lán v Dyjákovičkách a polovici mlýna na řece Dyji v Tempe držel podle městského práva znojemského. (Premonstráti Louka, E 57, 1327 II 06)

¹⁸ Roku 1512 mlynář Jan ve Slupi spolu s jinými mlynáři zakládají ve slupském kostele nový oltář sv. Panen Kateřiny, Barbory, Markéty, Doroty, Apolonie. (Eliáš, 2001, str. 5)

¹⁹ Klášter klarisek ve Znojmě snižuje o polovici plat 6 mtů zrní Štěpánu, mlynáři v Tasovicích, na jeho stížnosti, že dosavadní je příliš veliký a že mlýn může zpustnout, protože záplavy velmi mlynáře poškozují. (Klarisky ve Znojmě, E43, 76)

²⁰ Mlýn v Dyjákovicích zaniká na počátku 17. století kvůli úpravě říčního koryta, která zkvalitní vodohospodářské poměry na mlýnech ve Slupi a Mícmanicích, avšak vzdálí koryto Dyje od Pertholdova mlýna u Dyjákovic (Janíček, 1996, str.15). Podobnou akci – převedení koryta staré Moravy – známe od Citova, kde bylo

obvyklý nájem na způsobu podílnictví, na tzv. 3 či 4 groš (od roku 1588 pak rozhodnutím zemského sněmu jen na pátý groš), kdy nájemce dostával třetinu, čtvrtinu resp. pětinu z ročního výnosu mlýna (Eliáš, 2001, str. 12). Po třicetileté válce se rozmohly pevné nájmy, čímž si vrchnost zajišťovala pevné příjmy a (alespoň teoreticky) přenášela část podnikatelského rizika (sucho, neúroda) na nájemce.

Mlýny na Dyji patřily v té době k největším mlýnům na Moravě a tvořily velké samostatné hospodářství, jak to můžeme vidět na příkladu mlýna v Tasovicích. Díky odhadu hodnoty konfiskátu z roku 1624, kdy byl mlýn zabaven znojenskému měšťanu Tobiášovi Almanu z Amštejna, máme představu o rozloze a výnosu jednoho z největších mlýnů v oblasti. Mlýn měl sedm moučných kol, dvě kola k mletí prosa a 7 stoup na kroupy. Ve výbavě mlýna byl rozlehlý zemědělský dvůr s pivovarem, vinařstvím, chlévy pro desítky vepřů a krav, stáje pro několik koní a ovčín pro stovku ovcí²¹. Celkový roční výnos z mlýna činil 1 574 zlatých rýnských²² (Eliáš, 2011, str. 57). Konfiskát změnil dvakrát majitele, než ho v roce 1668 koupil za 10 000 zl. rýnských klášter v Louce²³, který v té době držel druhou půli vsi Tasovice²⁴. Premonstráti si vybuodovali z historické části mlýna letní rezidenci a hospodářský provoz pronajímali na obvyklou dobu tří let za pevně stanovenou roční částku a naturální dávky.

Velký byl rovněž mlýn ve Slupi. Slupský mlýn měl v roce 1704 celkem 9 složení moučných a jedno kašové. V této době byl slupský mlýn počtem složení největším mlýnem v celém Znojenském kraji, na Moravě mu velikostí mohly konkurovat pouze „soudobé velké mlýny moravní v Olomouckém kraji.“ (Eliáš, 2001, str. 11) Ve Znojenském kraji v té době měly mlýny nejvýše šest složení. (např. klášterní neslovický mlýn na krhovickém náhonu). Již záhy po roce 1704 byl však slupský mlýn, který dvě složení odstranil, vystřídán na místě největšího místa v kraji mlýnem jaroslavickým, roku 1704 rozestavěným, který měl také 9 složení. (Eliáš, 2001, str. 11). Pokles kapacity byl spojen s postupným poklesem významu slupského mlýna²⁵ ve prospěch jaroslavického²⁶. Na počátku 18. století už oblasti jasně dominovaly

---

poškozeno hospodaření cítovského mlýna, prospěch z toho však vzešel tovačovským rybníkům. Hurt tyto spory o vodu vysvětluje oteplením a větším suchem v 16. století (Hurt, 1960, str. 152 - 153)

²¹ K mlýnu patřily dva vinohrady a svobodný vinný šenk, do dvaceti beček vína ročně. Úrodných polí, z nichž se sklízelo 5-6násobek výsevu, měl mlýn v každé trati po 46 honech. K mlýnu patřily také 4 ovocné sady, cihelna, zelenářská zahrada a přiléhající část Dyje se pronajímala místním rybářům.

²² Pro srovnání – roční vrchnostenský výnos z vesnice Dyjákovice, nejbohatší vsi ve zkoumané oblasti, byl v roce 1623 1 784 zl. (Byl rozlišen na stálé platy (673 zl, 13 grošů, 6 5/2 denárů) a běžné platy (1 111 zlatých, 20 grošů). Z režijního podnikání vrchnostenského velkostatku pak plynul zisk „z všelijakého dobytka“ 294 zlatých, „obilí utěženého“ 566 zlatých, ze zahrad 240 zlatých, „z haltýřů v tý zahradě“ 50 zlatých a fara v Laa platila jeden zlatý za louku v Dyjákovicích. (Viz Markel, 1998, str. 57).

²³ Pro srovnání cen si můžeme uvést smlouvu o osm let mladší, v níž loucký klášter deklaruje odkoupení vsi Borotice a Lechovice od Ferdinanda Leopolda, říšského hraběte z Náchoda, za cenu 11 000 zlatých rýnských. (Premonstráti Louka, E 57, 1660 IV 25)

²⁴ Z té doby máme také k dispozici doklad o barokní podobě investičních pobídek - v roce 1669 klášter sv. Kláry uděluje na čtyři léta osvobození od kontribuce všem, kteří se pustí do obnovy pustých domů kolem mlýna v Tasovicích a určuje příští povinnosti na jeden den pěší roboty týdně a na roční plat 12 kr. ročně. (fond E 43 Klarisky Znojmo, inv. č. 294, kart. 4, sign Q 2)

²⁵ Roku 1810 měl slupský mlýn už jen 6 složení a jedno složení kašňákové. (Markel, 2002, str.38), tedy o tři méně než v roce 1704.

²⁶ Výnosnost obou mlýnů ilustrují i nemovitosti vlastníků mlýna - slupský mlynář měl byt ve Vídni v druhém obvodu, jaroslavický na vídeňské Ringstrasse, hlavní třídě hlavního města monarchie. (Markel, 2002)

v této oblasti Dyje tři největší mlýny – tasovický mlýn na vlastním náhonu, pozdně renesanční mlýn ve Slupi a nově budovaný mlýn v Jaroslavicích, ležící na krhovickém-jaroslavickém náhonu. Mlýny sloužily svému účelu až do 50. let 20. století.

Kromě zemědělství a mlynářství bylo výnosným oborem hospodářské činnosti také rybníkářství. V části Moravy, která se dotýká Rakouska, se už v 16. století podle Jana Dubravia platí za kopy karpů 2-3krát více, než za kopy ze Slezska. Doklady o čilém obchodu máme také pro 17. i 18. století, kdy se velká část vylovených ryb z Jižní Moravy vozí kupcům do Vídně²⁷. Ve zkoumané oblasti fungovala zejména rybníční kaskáda u Hrušovan, u Jaroslavice velký Zámecký rybník a rybníky na Daníži. Menší rybníky byly také v Hodonicích, v okolí Šanova. Po krátkém útlumu rybníkářství po třicetileté válce dochází ke krátké obnově ke konci 17. století²⁸, která je však nově utlumena nástupem horkého a suchého počasí na počátku 18. století, které vede ke zhoršení podmínek pro rybníkářství (Hurt, 1960, str. 266).

Od poloviny 18. století můžeme pozorovat zrychlující se trend vysoušení rybníků, kdy se pokles významu rybníčního hospodaření snižuje a výnos z rybníků bývá na panství většinou na 4 – 5. místě.²⁹ Důvodem byla stagnace cen kapřího masa po celé 18. století, zatímco ceny obilí a ceny dobytka rostly mnohem rychleji, což vedlo k mizení rybníků a jejich proměně na louky, pole či pastviny, neboť výnos nově zřízených luk byl vyšší než výnos z plochy rybníka.³⁰ Mezi roky 1790 a 1838 byly všechny rybníky u Jaroslavice zrušeny a přeměněny na zemědělskou půdu. Tři velké rybníky na Daníži (Slupský, Mícmanický a Oleksovičský) začala vysoušet jaroslavické vrchnost v 90. letech 18. století (Markel, 2000, str. 37), později byl zmenšen i ohromný zámecký rybník, během třiceti let tato ohromná vodní plocha zanikla zcela³¹. V indikačních skicích z roku 1824 už je plocha bývalého zámeckého rybníka rozparcelovaná a rozdělená cestami s alejemi³². Mizí také kaskáda čtyř rybníků mezi Božicemi a Hrušovany, rybník u Šanova a rybníčky v Hodonicích.

---

²⁷ Z let 1658-1664 je opakovaně zmiňován prodej ryb z rybníků jaroslavického panství obchodníkům z Vídně. (G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, kart. 516, inv. č. 2030). Z roku 1769 je dochována smlouva vrchnostenského úřadu v Jaroslavicích s Magdalenou Müllerovou z Vídně, na rezervaci podzimního výlovu z rybníku u Hrádku, pro rok 1771 pro výlov rybníku v Hrádku a v Popicích, roku 1773 pro výlov Zámeckého rybníka v Jaroslavicích, dále rybníků v Oleksovicích a ve Slupi. Po roce 1775 podepisuje vrchnostenský úřad smlouvy s Františkem Ebnerem, taktéž obchodníkem z Vídně. (F 53 Velkostatek Jaroslavice, kniha 426).

²⁸ Druhá polovina 17. století s sebou nese větší oblibu pstruhů, takže se pstruhové rybníky objevují i v nížinách. Roku 1697 byl založen pstruhový rybník u Hodonic vedle pivovaru a byl dílem hospodáře kláštera sv. Kláry ve Znojmě Bernarda Sanniga. Ten hned vedle nechal udělat rybníček pro mřenky a také zvláštní rybníček želví

²⁹ Např. na sousedním drnholeckém panství činily v letech 1750-5 rybníční výnosy 26 645 zl, obilné výnosy 47 744 zl., výnos z ovcí 28 006 zl. a sklepní (pivo a víno) 33 320 zl. Na Jaroslavickém panství činily roku 1796 rybníční výtěžky 8 879 zl., zatímco příjem z celého panství činil 69 023 zl. (Hurt, 1960, str. 105)

³⁰ Viz Hurt, 1960, str. 124. Na pokles významu rybníčního hospodaření by mohlo poukazovat i metodika josefínského katastru, která ruší rybníky jako samostatnou rubriku a jejich výnos přepočítává podle výnosu půdy, které jsou rybníky dány na roveň (parifikovány); zda se hodí více na pole či louky, jejichž význam rostl s počtem populace a s větší spotřebou masa. U luk hrála důležitou roli i minimální režie spojená s jejich hospodářským využitím. (Hurt, 1960, str. 110–119)

³¹ Postupné vysoušení Zámeckého rybníka bylo spojeno s pokusem o pěstování rýže, který nevyšel navzdory přizvání kvalifikované pracovní síly z Itálie, odkud nový vlastník panství, rod Pallavicini-Centurioni, také přišel.

³² Kromě zjevných ekonomických důvodů bylo rušení rybníků zdůvodňováno i zdravotními ohledy. Podle převažujícího přesvědčení hrozí z rybníků onemocnění lidí i dobytka, proto je třeba je neprodleně zrušit, jak je zapsáno v protokolu z roku 1810 o rušení rybníků velkostatku Hrušovany (Fond F6 Velkostatek Hrušovany, karton č. 8.) „Zlepší se podnebí celé krajiny, která byla až dosud velkou rákosovou plochou, prosycenou výpary

Na utváření charakteru krajiny se také významně podílelo vinařství. Vinice mají ve zkoumané oblasti tradici zejména v katastrech území přiléhajících ke Znojmu. U Znojma jsou vinice doloženy nejpozději od 13. století³³. V dalších staletích se dále rozvíjelo³⁴, jak ukazují administrativní omezení odbytu vína ze 14. a 15. století³⁵. Úspěšný rozvoj vinic, bržděný bez většího úspěchu administrativními opatřeními, byl výrazně narušen v první polovině 17. století událostmi třicetileté války, kdy vinice, velmi náročné na velké množství lidské práce, v důsledku válečných událostí i poklesu počtu obyvatel³⁶, zpustly nebo byly přeměněny zpět na pole.

V té době moravské vinařství upadlo a nemohlo konkurovat při exportu na zahraniční trhy vínům cizím. „Dříve pečlivě vzdělané vinice přestaly nést užitek, takže se podobaly spíše polím nebo byly ponechány ladem, ostatní pak byly vzdělávány se škodou.“³⁷ (Pošvář, 1977, str. 122) Po skončení třicetileté války se vinice začaly postupně obnovovat, zpočátku zvolna v tradičních lokalitách vinných hor, později v nových lokalitách. Až do 17. století bylo vinařství téměř výhradně v rukou vrchnosti a měšťanů a koncentrovalo se do katastru obcí na jižním a východním okraji Znojma. Od konce 17. století dochází k tzv. zeselštění vinařství, k procesu, kdy se do pěstování vína pouští i sedláci a drobní hospodáři (viz Markel, 2000). Kromě změn na trhu a růstu produkce se tento proces podepsal i na změnách ve struktuře sídel rozvojem tzv. vinařských uliček. Vzhledem k tomu, že až do 17. století nebyly usedlosti vybaveny sklepy, vedla nová hospodářská aktivita k budování vinařských sklepů za vsí³⁸. Začaly vznikat suburbánní viniční industrie, rozšiřujících existující struktury obce o monofunkční ulice. Vznik vinařských uliček byl logickým řešením nové situace, kdy do odvětví vstupují nové subjekty. Po roce 1789 bylo povoleno vinohradníkům prodávat víno vlastní produkce, což vedlo k mohutnému rozvoji vinohradnictví, jak již můžeme sledovat na

---

z bažinatého terénu. Nové aleje poskytnou dříví a pole slámu na topení. Nová stromořadí odstraní dosavadní jednotvárnost kraje živostí stromových skupin a poskytnou jí též ochranu před vysušujícími větry. (Hurt, 1960, str. 134).

³³ Roku 1201 věnuje velmož Rudgerus klášteru louckému desítky ze všech vinic na hoře u vsi Hnanic (Auer, 1994, str. 15). Další doklad o vinicích máme z roku 1226, kdy král Přemysl Otakar směňuje s louckým klášterem patronátní právo kostela v Prosiměřicích, pozemky v Zadovanech a desátky z vinic u Znojma za klášterní zboží Kulchov bez vsi Újezdce s několika dvorci (E - 57 - Premonstráti Louka, 1226 IX 19)

³⁴ Ve 14. století se moravská vína vyvážela v hojném množství i do ciziny. Z krakovských mýtních a celních kronik máme zachycen vývoz do Slezska a Polska. Na trzích ve Vratislavi bylo moravské víno ve druhé polovině 14. století velkým konkurentem vín rakouských. (Pošvář, 1976, str. 121)

³⁵ Na rozšíření vinic ve druhé polovině 14. století zdá se ukazovat opatření, kterým znojemští měšťané a řemeslníci omezili možnosti šenku vína. Osobou oprávněných šenkovat se mohl stát jen majitel domu nebo sklepa, navíc se nemohlo šenkovat z některých tratí v okolí města ... O třicet let později městská rada konstatuje, že je mnoho vinic a mnoho vína se vozí do města, proto omezuje výsadbu vinic. (Auer, 1994, str. 16)

³⁶ Pokles počtu obyvatel si můžeme ilustrovat na příkladu obce Dyjákovice. Po dlouhou dobu nejsou Dyjákovice válkou významně zasaženy, ještě v roce 1642 vykazují 121 osedlých, tedy o jedno více než v roce 1619. Avšak v roce 1642 rabují Švédové Jižní Moravu a do Dyjákovice vstupuje mor, takže v roce 1657 je ze 122 osedlých 52, tj. 42,6%. Osídlování šlo pomalu, ještě v roce 1672 bylo ze 122 osedlých funkčních jen 80 (65,6%) (Markel, 1998, str. 65).

³⁷ Tento obrázek moravského vinařství 3. ¼ 17. století nám vykresluje úvod znojemského horenského práva z roku 1677. Kniha Tartaro-mastix Moraviae z roku 1669 zase lakonicky sděluje: „Vina Moravica non omnia mala“ (str. 175) a hovoří o několika málo tratích, které se mohou rovnat vínům rakouským.

³⁸ Tento fenomén, stavbu sklepů za vsí, máme dobře popsán např. v listinách louckého kláštera. Roku 1727 žádá Jan Lang z Vrbovce louckého opata Wallnera o povolení vystavět sklep pro víno mimo obec. (E 57 premonstráti Louka, kart. 30, ign. J 22, inv. č. 971). Roku 1740 povoluje loucký opat Nolbeck 11 sousedům z Chvalovic, aby si mohli vykopat mimo ves sklep na víno bez práva šenku. (E 57 premonstráti Louka, kart. 30, ign. J 24, inv. č. 973).

výnosech. Prudký vinařský boom zažily zejména Jaroslavice, jak ilustruje graf srovnávající výnosy z vinic v letech 1789 a 1819. Vinařství se v oblasti dále rozvíjelo i v 19. století. Do Chvalovic a Jaroslavic jezdili nákupčí z Vídně, jak poznamenává výpis z vceňovacích operátů (1819), jaroslavické víno se především do Vídně prodávalo i v druhé polovině 19. století. (Markel, 2001, str. 50). Rostla nejen kvalita, ale i kvantita, díky zavádění nových postupů a vysazování nových vinic. Ovčí pastviny na Lampelbergu, (dodnes pomístní název Ovčí vrch) patřící panskému statku, byly v roce 1859 rozparcelovány a pronajaty sedlákům na 18 let pod podmínkou, že budou na nových vinicích hospodařit podle instrukcí inspektora velkostatku Leopolda Queise, který zaváděl na panství nové odrůdy a nové technologické postupy ve vinohradnictví (Markel, 2001, str. 47). Trend rozšiřování vinic je patrný i v posledních 20 letech.

ZÁVĚR

Text věnovaný ekonomice krajiny mezi Hrušovany a Znojmem nastínil ekonomickou a společenskou dimenzi zrodu vernakulární krajiny. Analýza ekonomických procesů formující tuto hospodářsky využívanou krajinu vychází z historických dokumentů a z grafických podkladů prvního a druhého vojenského mapování. První vojenské mapování zachycuje krajinu v okamžiku největšího rozkvětu kulturní barokní krajiny a je tak vhodným výchozím bodem pro pozorování změn, které se v krajině odehrály. Změny, které se v současnosti v krajině odehrávají, se vrací z velké části zpět k funkční různorodosti barokní krajiny. Polí, kterých prudce přibýlo v první polovině 19. století, nyní ubývá, naopak znovu se do katastrů obcí vrací více vodních ploch, luk, lesů, mokřadů a vinic. Krajina ve své zvolna obnovované, rozmanitější podobě je v jistém slova smyslu skutečným reliktem krajiny barokní, člověkem intenzivně obhospodařované a obývané. Barokní člověk nepotřeboval nutně a nezbytně spektakulární scenérie či krajinné kompozice (byť i těch si dokáže vážit), stačí obyčejná zemědělská krajina, rozmanitá a přitom nezáměrná, dotvářená drobnými sakrálními památkami jako milníky každodenních cest, lokálními dominantami kostelních střech a věží, jednoduchým urbanismem sídel, neplánovaným, avšak funkčním.

Zkoumaná oblast je krajinou, jejíž kvality neformovalo politické či majetkové centrum, automaticky k sobě stahující prostředky z jiných území, jako tomu bylo v případě Mikulovska či Znojemska. Naopak, tato krajina je spíše oblastí, odkud peníze odtékaly, takže její krása spočívá v něčem jiném, než je umělá kompozice větších krajinných celků či okázalé centrum politické moci a ekonomické síly. Je to krajina, která v sobě nese odraz společenských a kulturních postojů mnoha jednotlivců z mnoha generací. Není promyšleným dílem jedné geniální mysli, jednoho centra či jedné koncepce. Je spontánním dílem mnohých, dílem zvolna rostlým, pomalu se proměňujícím, formovaným jak společenskými konvencemi, tak ekonomickými tlaky a výkyvy na trzích. Vernakulární krajina je tak ve své historické dimenzi živou, zvolna doplňovanou učebnicí hospodářských dějin regionu.

Literatura a prameny

- [1] AUER, J. (1994) Znojenské vinice a znojenské víno od pradávna do roku 1850. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv.7, s. 15-86.
- [2] DUBRAVIUS, J. (1953) *O rybnících: věnováno Antonínu Fuggerovi*. In: Československá akademie věd: Kabinet pro studia řecká, římská a latinská – Svazek 2, Sborník filologický I – Svazek 2.
- [3] ELIÁŠ, J. (2001) *Vodní mlýn ve Slupi (Stavebně-historický průzkum)*, [on-line] [cit. 2015-01-20] Dostupné na: http://shpelias.cz/SHPela/SlupMlynHistPruzkumWeb_96InfCry.pdf
- [4] ELIÁŠ, J. (2001) *Smutný osud tasovického mlýna*, [on-line] [cit. 2015-01-20] Dostupné na: http://www.shpelias.cz/SHPela/MLYN_TASOVICE_clanek011.pdf
- [5] ELIÁŠ, J. (2011) *Tasovice: mlýn a rezidence*, [on-line] [cit. 2015-01-20] Dostupné na: http://www.shpelias.cz/SHPela/TasMlynEla2011WebFuRo_InfCry.pdf
- [6] HERTOD, J. F. (1669) *Tartaro Mastix Moraviae*. [on-line] [cit. 2015-01-20] Dostupné na: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs2/object/display/bsb10285504_00001.html
- [7] Hlavačka, M. a kol. (2014) *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době II*. Praha: Historický ústav, 2014.
- [8] HURT, R. (1960) *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. 1-2 díl*. Ostrava.
- [9] JANÍČEK, K. (1996) Ohlédnutí za životem Volfa Dětřicha z Althannu (1575-1621) se zvláštním zřetelem k jeho účasti na českém stavovském povstání a k hospodářskému a majetko právním poměrům na vranovském panství. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv. 10, s. 8-43.
- [10] KACETL, J. (2012) Slavná minulost a přetržená přítomnost tzv. Propojovací dráhy c. k. Společnosti státní dráhy (StEG) z Vídně do Brna a Znojma. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv. 26. s. 52-74.
- [11] KVĚT, R. (2001) Římské cesty na jižní Moravě a staré stezky. *Jižní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 40, s. 269-272
- [12] MARKEL, M. (2001) Moderní historie Jaroslavic. 1. Příběh procesu modernizace. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv. 15, s. 36-69.
- [13] MARKEL, M. (2002) K posloupnosti mlynářů ve Slupi. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv. 17, s. 36-45.
- [14] MARKEL, M. (1998) Lichtenštejnská privilegia pro Dyjákovice po třicetileté válce. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv. 12, s. 55-85.
- [15] MARKEL, M. (2000) Poddanský a sociální statut jaroslavických sedláků v raném novověku. *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*. Sv. 14, s. 10-51.
- [16] NASSAUER, J. I. (1995). Culture and changing landscape structure. *Landscape Ecology*. Roč. 10, č. 4, 229–237.
- [17] POŠVÁŘ, J. (1977) Znojenské viničné právo. *Jižní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 13, s. 120 - 128.
- [18] SVOBODA, F. (2014) Vznik a uchování kulturního kapitálu na příkladu kulturní krajiny Mikulovska. *Scientia et Societas*, roč. 10, č. 3, s. 189-202.
- [19] ŠTARHA, I (1994) Hrdelní soudy na Znojemsku. *Jižní Morava: vlastivědný sborník*. Roč. 30, s. 49-57
- [20] VÁVRA, M. (1974) Zvelebovací vinařská činnost na Moravě na počátku 19. století. *Jižní Morava: vlastivědný sborník*, roč. 10, s. 116-123.
- [21] WANG, Y. K. GUOPING, Z. H. (2005) Discussion about the Vernacular Landscapes and Their Implications to Modern Landscape Architecture. *Huazhong Architecture*, č. 4. [on-line] [cit. 2015-01-20] http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTOTAL-HZJZ200504040.htm

- [22] Archiv obce Vrbovec
- [23] První vojenské mapování – textová část.
- [24] G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů
- [25] F 53 Velkostatek Jaroslavice
- [26] Fond 177 Velkostatek Moravský Krumlov
- [27] Fond F6 Velkostatek Hrušovany
- [28] Fond E 57 Premonstráti Louka

František Svoboda, Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
fsvoboda@mail.muni.cz

Abstract

This article discusses the economic and historical context of landscape development on Moravian border. Landscape pattern in this area is vernacular. There is a cultural landscape, whose main purpose is to satisfy essential human needs. This type of landscape can be defined by using several social and economic characteristics. These characteristics are: fragmentary administration, absence of a center of power, absence of development axes and dependence on local, predominantly agricultural production. Particular attention will be aimed to historical changes of landscape and transformative landscape effects of changes in the markets for agricultural products.

Klíčová slova: kulturní krajina, hospodářské dějiny,

Keywords: cultural landscape, economic history, landscape transformation

JEL codes: L66, L83, Q01

Článek vychází v rámci projektu DF13P01OVV019 NAKI - Identifikace a interpretace vzniku, podoby a proměny barokní kulturní krajiny jihomoravského pohraničí